

ÂŞIK PAŞA VE BİRLİK FİKRİ

MEHMET KAPLAN

Fuad Köprülü İslâm Ansiklopedisi'ne yazdığı mükemmel ve vâkıfane *Âşık Paşa* maddesinde, *Garibnâme* üzerinde yapılan tedkiklerin çok sathî olduklarından bahseder. Bunun sebebi, araştırmacıların verdikleri hükümleri metne dayandırmaları veya metni dikkatle tahlil etmemeleridir. İtiraf etmeli ki, Âşık Paşa hakkındaki bütün yazıları okuyan ve onları tenkidçi bir bakışla gözden geçiren Fuad Köprülü de *Garibnâme*'nin kendisine gereken önemi vermemiştir.

Fuad Köprülü, adı geçen makalesinde *Garibnâme*'nia yapı, dil ve muhtevasından bahsetmekle beraber, onu, basmakalıp, dinî, tasavvufî, didaktik gibi kelimelerle tavsif eder. *Garibnâme*'nin bütün olarak dinî, tasavvufî ve didaktik bir eser olduğu doğrudur. Fakat, böyle olsa bile, onun sosyal ve politik bir mânası da vardır. Hasan Fehmi Turgal, bir yazısında *Garibnâme*'nin taşıdığı sosyal ve politik mânâ üzerinde durmuş, birinci bölümde ele alınan «vahdet» fikrini, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu müjdeleyen bir fikir olarak tefsir etmiştir. Fuad Köprülü, Hasan Fehmi'nin bu tefsirini tamamiyle indî bulur ve «şâirin sufiyâne düşüncesinin» bu tarzda yorumlanmasını tenkid eder.

Hasan Fehmi'nin bahis konusu makalesinde *Garibnâme* ile o devirde kurulmakta olan Osmanlı Devleti arasında bağlantı kurması doğru olmamakla beraber, Fuad Köprülü'nün Âşık Paşa'nın «vahdet» fikrine sadece tasavvufî bir düşünce gözü ile bakması da gerçeğe tamamiyle uymaz. Metin dikkatli olarak incelenirse görülür ki, Âşık Paşa, «vahdet» fikrine dinî ve tasavvufî mânâ yanında, politik ve sosyal, hattâ pratik bir mânâ da vermiştir. Âşık Paşa, eserinin birinci bölümünde insanların başarı, saadet ve hakikate «birlik» sayesinde ulaşabileceklerini örnekler vererek ortaya koymuştur. Âşık Paşa'nın «vahdet» fikrine vermiş olduğu bu mânâ, âdeta Osmanlı Türklerinin kurmuş oldukları «cihan devleti»nin ideolojik ve metafizik temelini hazırlar.

Fuad Köprülü'nün telkin etmek istediği gibi bu fikrin daha önce Mevlâna, Yunus Emre veya Sultan Veled tarafından da ileri sürülmüş olması, Âşık Paşa'nın değerini azaltmaz. «Vahdet fikri» İslâmiyetin temelidir. Bundan dolayı onun aynı kültüre sahip insanlar tarafından tekrarlanmasından daha tabii bir şey olmaz. Önemli olan bu fikrin muhtelif şahıslar tarafından ele alınış ve yorumlanış tarzıdır. Kültür tarihi bakımından önemli olan da budur. Mevlâna eserlerini fars-

ça, Yunus Emre ve Âşık Paşa türkçe söylemişlerdir. Yunus'un şiirleri lirik ve vecizdir. Bundan dolayı Âşık Paşa'nınkilerden daha güzeldir. Fakat Âşık Paşa, âdeta o devrin ideologudur. Fikirlerini ortaya koyarken halkı ikna edici deliller ve örnekler verir. Bundan dolayı onun, çağma Mevlâna ve Yunus Emre'den daha çok tesir etmiş olması muhtemeldir.

Âşık Paşa'nın çevresindeki insanlara hangi fikirleri aşıladığını öğrenmek için, eserinin teferruatlı olarak incelenmesi gerekir. Ancak dikkatli bir metin tahlilinden sonra, o yazar hakkında kesin bir hükme varılabilir. Bundan dolayı biz bu yazıda *Garibnâme*'nin birinci bölümünü inceleyerek, Âşık Paşa'nın «vahdet» fikrini nasıl yorumladığını ortaya koymak istiyoruz.

Âşık Paşa, *Garibnâme*'nin birinci bölümünde, kendi deyimi ile «birikenleri medh eder». Bu maksatla on dasitan söyler. Bunlardan her birinde «birikme»nin önemi ortaya konulur. Burada tasavvufî mânada vahdet değil, belli bir maksat ve gaye için insanların bir araya gelmeleri bahis konusudur.

Birinci destanda, Peygamber'in etrafında «Hak yoluna biriken canlar»ın «birlik içre nasıl devlet buldukları» anlatılmıştır.

Peygamber'e risalet vazifesi verildiği zaman :

232 Yir yüzi toptolu kâfirleridi
Dirilüben haça taparlaridi¹

Hz. Muhammed onlara Hakk'ın varlığını ve kendisinin onun peygamberi olduğunu bildirdi. Fakat onlar Peygamber'in sözüne inanmadılar.

1 Âşık Paşa'nın *Garibnâme* metninin hazırlanması İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü öğrencilerine mezuniyet tezi olarak verilmiştir. 1968 yılında Ulyâ Erman, *Garibnâme*'nin İstanbul'da bulunan üç nüshasına dayanarak baştan 1760 beyitlik kısmının tenkidli baskısını hazırlamıştır. Prof. Fahir İz tarafından verilen bu kısma Asistan Günay Alpay da yardım etmiştir. Prof. Fahir İz ile Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan tarafından kabul edilen tezin daktüo edilmiş metni Türkiyat Enstitüsündedir (Tez, nr. 813). Makalede zikredilen beyitler bu tezden alınmış, şüpheli görülen yerler Türkiyat Enstitüsünde fotokopisi bulunan C.S. Mundy'ye ait yazma nüshadan kontrol edilmiştir. *Garibnâme*'nin 1761-3352 nei beyitlerinin tenkidli baskısı Semra Dangal tarafından yapılmıştır. Prof. Fahir İz ile Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan tarafından kabul edilen bu tezin metni de Türkiyat Enstitüsünde mevcuttur (Tez nr. 918). Prof. Dr. Sâdettin Buluç 1967-1968 ders yılında Ayla Atvur'a Koyunoğlu, Mundy ve Berlin B1 B2 nüshalarına dayanan bir tenkitli baskı hazırlamıştır. Türkiyat Enstitüsü Tez nr. 843 de bulunan bu tezdeki metin 2096-4555 beyite kadar gelir. Prof. Dr. Sadettin Buluç, Osman Göker'e, 4556-6646 beyitlerin tenkidli baskısını hazırlamıştır. Bu tezin metni de Türkiyat Enstitüsündedir (Tez, nr. 861). Bunların dışında Ayhan Gültaş 3355-5594 beyitleri hazırlamış (Tez nr. 862), Dr. Ali Alpaslan da *Âşık Paşa'da Tasavvuf* adlı bir doktora tezi yapmıştır (Tez nr. 566).

236 Nesne göster kim görelüm göz ile
diye mucizeler istediler ve

239 Kamu işün câdulıkdur serteser
diye hücumla başladılar. Gide gide düşmanlıkları arttı: Peygamber'i hiç yürütmezlerdi.

241 Her biri bir dürlü mekr ideridi
Ne cefâ gelse resûl yudaridi

Dört yâr bir araya gelinceye kadar, kimse ona «baş indirmede». Dört arkadaşı Peygamber'in etrafında birleşince iş değişti :

243 Çünkü ol dörd yar düzildi cânile
Gör ki ne kıldı bular düşmân ile
244 Din kılıcın ellerine aldılar
Tanrıya düpdüz tevekkül kıldılar
245 Ol kılıcı saldılar kâfirlere
Müdde'ye düşmene münkirlere
246 Her ki gelüp ol Müsülman olmadı
Ol kılıctan bir dem aman bulmadı
247 Kimisini kılıcile kırdılar
Kimisin heybet ile kaçurdılar
248 Duttılar yir yüzini kafdan kafa
Şol sebebden kim birikdiler safa

Zikredilen mısralar açıkça gösteriyor ki, burada bahis konusu olan «birlik», tasavvufî mânada birlik değil, aynı imana sahip olan insanların bir araya gelerek düşmanlara karşı koymasındır. Sadece risâlet, Peygamber'i başarıya götürmemiş, dört arkadaş birleşerek, aynı iman uğruna savaşa başladıktan sonra, İslâmiyet yeryüzüne yayılmıştır.

Müslümanların kâfirlerle savaştığı o devir Anadolu'sunda, Âşık Paşa'nın vermiş olduğu örneğin tesiri kolaylıkla tasavvur olunabilir. Aşağıdaki beyitler Âşık Paşa'nın bu nasihatıyla sadece dinî değil, dünyevî, yani politik ve sosyal bir gaye güttüğünü de açıkça gösterir :

250 Bes bilün kim kanda birlik varise
Kim kimünle ikiliksüz yarise
251 Devlet-i her dü cihan anlardadur
Anların menzilleri canlardadur

«Devlet-i her dü cihan» deyiminde «devlet» kelimesi «saadet» mânasına gelmekle beraber, bu iki devletten dünyevî olanının «cihan devleti» mânasını da ta-

şığı muhakkaktır. Müslümanların bir araya gelerek kâfirlere galebe çalmasından doğan bu devletin gayesi, bütün insanları Tanrı'nın birliği fikrine ulaştırmaktır. Devlet kelimesinin iki mânası birbirinin zıttı değil, tamamlayıcıdır. Âşık Paşa sözüne şöyle devam eder :

- 253 Zire birlik Hak Çalap birliğüdür
İkilik şol âsiler dirliğüdür
254 Birliğe bitmek Haka irmek olur
Padişahun lutfına girmek olur
255 Birliğe bitmek nişandur devlete
Lâyık eyler âdemini hazrete

İkinci destan yine birlikten bahsetmekle beraber, birincisinden farklıdır. Burada Âdem'den Muhammed'e kadar gelen peygamberler, bir vücudun uzuvları gibi gösterilmiştir. Onlardan her biri ayrı bir özellik taşırlar ve birbirlerini tamamlarlar :

- 268 Yüz bin ü yigirmi dörd bin enbiyâ
Dörd yüz ol kırk dörd tabakat-ı evliyâ
269 Birlik içre cümlesi bir cismidi
Cism içinde bunca dürlü ismidi
270 Her birinün bir şekil ahvalleri
Birlik içre biriküpdür halleri
271 Baş gibi vü göz gibi kulak gibi
Dil gibi hem el ü hem ayak gibi
272 Her birisi bir şekil yumışdedür
İllâ baksan kamusu bir işdedür

Bundan sonra Âşık Paşa, Âdem'den Muhammed'e kadar gelen peygamberlerin başlıca özelliklerini sayarak, «bütün» içindeki yerlerini belirtir. Buna göre Âdem ayaktır. Cihana ilkin o gelmiş ve bunca yıl halkı o yürütmüştür. Bir gemi yaparak insanlığı kurtaran Nuh el, Tanrı ile konuşan Musa dil (kelim), Halil göz, Davud kulak, göz yumunca deniz geçen ve bütün hayvanların dilini bilen Süleyman gönül, ölüleri diri kılan İsa ruh, güzelliği ile Mısır şehrini «toylayan» Yusuf yüz, peygamberlerinin sonuncusu olan Mubammed ise baştır. Peygamberlerin hepsi bir iş için gelmekle beraber, hepsinin maksadı birdir :

- 351 Cümlesi bir işiçün geldi bular
Kamusmun maksudı Hakkı diler

Âşık Paşa bu fikri ile dinin ve insanlığın zaman içinde devam eden birlik ve sürekliliğini ortaya koymak istemiştir. Kâinatın başından sonuna kadar gelmiş ve gelecek olan her şey, bir bütünüün parçasıdır :

- 262 Ol ki Hak evvel yaratdı âlemi
 Âlem içinde yaratdı âdemi
 263 Ol zamandan tâ kıyâmet günine
 Birdurur her kim gelüp bitdi dine
 264 Mâzisi vü hâzırı müstakbili
 Hak yohnda cümlesi birdür hâli

Bu düzen kıyamete kadar devam edecektir. Ferde düşen vazife bu sürekli birliğin şuuruna varması, kendisini o birlik içinde görmesi ve Allah'a giden aynı ebediyet kervanına katılmasıdır.

İnşanlığın zaman içindeki birliğini ortaya koyan bu kısım, dinî ve tasavvufî bir mânayı hâiz olmakla beraber, tazammun ettiği tarih görüşü ile sosyal, hattâ politik bir mâna da taşır. Osmanlı tarihçileri, bilindiği üzere, bu Türk devletini eski Türk devletlerinin değil, İslâm devletlerinin bir devamı olarak görürler ve onu Âşık paşa gibi Âdem'den başlatırlar. Tarihe verilen bu mâna Türk tarihinde önemli bir rol oynamıştır².

Âşık Paşa, birinci bölümün üçüncü destanının başında «birlik» i överken, onun dünyevî nimetlerinden de bahseder :

- 337 Cümle işün yigregi birlikdurur
 Birliğe bitmek bütün erlik durur
 338 Birliğe bitenler irdi menzile
 İkilikle kimse gelmez hasıla
 339 Kanda kim iki gönül birlikdedür
 Göresin bunlar ganî dirlikdedür
 340 Birlik ehli hoş geçürür vaktini
 Birikenler dutdı dünya tahtını
 343 Ne ki devlet varise birlikdedür
 Birlik ehli olmasuz dirlikdedür

Âşık Paşa, Birlik'e önem vermekle beraber, aynı mâna veya gayeye yönelen farklı davranışları reddetmez. Zaman, mekân ve daha başka şartlar, insanları farklı davranışlara sevkedebilir. Birlik, yeknesaklık demek değildir. Tanrı'ya ayrı yollardan da gidilebilir. Üçüncü destanda Âşık Paşa buna örnek olmak üzere çeşitli taat şekillerinden bahseder :

- 353 Bu ta'at bir dürlü degüldür ahır
 Kimin baylar kılır kimin fakir

2 Bu konuda bk. Bernard Lewis, *Türkiye'de tarihçilik ve milli uyanış*, (çev. Şinasi Siber), *Türk Yurdu*, nr. 285, 1960, s. 9-12. Mehmet Kaplan, *Ziya Gökalp ve Yahya Kemal'e göre Malazgirt savaşının mâna ve ehemmiyeti*, *Türkiyat Mecmuası*, c. XVII, İstanbul 1972, s. 149-164.

- 354 Kimisi bu nefse hükm olmuşdurur
Kimisi mal üstine gelmişdurur
355 Kimisi oldur kim anı cân kıla
Kimisi oldur kim emr oldı dile
356 Kimisin akl üstine farz eyledi
Kimisin gönüllere arz eyledi

Akıl Tanrı'ya fikir ile, dil zikir ile, gönül «mülhak» olarak, can «müstağrak» olarak ta'at eder. Malı olanlar mallarını Hak yoluna harcamak suretiyle ta'at edebilirler. İnsan bunlardan kendisine lâyük olanı yerine getirmelidir. Ferdî olarak yapılan bu ta'atların hepsi de insanları Tanrı'ya ulaştırmakla beraber, cemaat halinde ta'atın mânası başkadır :

- 372 Asi oldur ki imama uyalar
Uymagıle Hak rızasın tuyalar
373 Ta gönüller uymayınca bir yire
Rahmetine Tanrımın kanda ire
374 Ta'ati yalnız dahı kılsa olur
Farz u sünnet neydügin kamu bilü
375 İllâ emr oldur biriküp kılalar
Birlikile Hak rızasın bulalar
376 Birikenler rahmetile doydılar
Rahmeti ol cem içinde duydılar

Âşık Paşa dördüncü destanda «birlik» e örnek olmak üzere iki gözün beraber hareket etmesini verir :

- 390 Hiç iki göz iki yana bakamaz
Eyle bitmişdür biri birni komaz
391 İkisi bile bakar saga sola
Bilelikdedür nice kim var ola
392 Uyhuya varsa dahı bile varur
Uyanıcağ yine bile uyanur
393 Aglıyacak ikisi aglar bile
Dinse dahı hem yine diner bile

Dünyada mevcut her şeyin sembolik bir mânâ taşıdığına inanan Âşık Paşa, bilhassa insanın maddî ve manevî varlığına büyük önem verir. *Garibnâme*'nin hemen her bölümünde bu fikre ve ona dayanan bir örneğe rastlanılır.

- 409 Cümle a'zâlarda ibret yazludur
Haslar okır ol avâmdan gizlüdür

diyen Âşık Paşa, I. Bölümün dördüncü destanında Birlik fikrini açıklarken elin parmaklarından da faydalanır.

Elin parmakları birbirine eşit değildir. Fakat bir araya geldikleri zaman her işi başarırlar. İnsanlar da böyledir. Her biri ayrı bir meşreb ve meslektedirler ama, bir araya gelince toplumu ve medeniyeti meydana getirirler :

- 421 Kimi yohsul kimi baydur kimi bek
Kimi âsûde kimi darta emek
422 Kimi câhil kimi âmdur kimi has
Kimisi bu ortada has-ül-havas
423 Kimisinün ilmi var bilür hayal
Kimisi gelür sorar andan sual
424 Kimisi zâhid kimi fâsik durur
Kimisi Hak yolma âşık durur
425 Her birinün gönli bir nesne sever
Degme bir dilek dutmuş kovar
426 İkinün bir degüldür halleri
Biriküben bile gitmez yolları

Bunlar bir elin parmakları gibi ayrı yönler gösterirler. Bir araya gelmedikçe dirliğe ulaşamazlar. Parmaklar gibi insanlar da birleşince güç kazanırlar. Âşık Paşa insanın bu hikmeti görmesi için, kendi eline bakmasının yeteceğini söyler. Aynı parçada, parmakların aynı koldan çıkmalarına paralel olarak insanların da aynı kaynaktan çıkmış oldukları, sonra dağıldıkları, fakat yukarda verilen örneğe göre tekrar birleşmeleri gerektiği fikri vardır.

Altıncı destanda Âşık Paşa, aynı kaynaktan çıkma, dağılma ve tekrar birleşme fikrine sembol olarak su unsurunu alır. Bütün sular tek bir kaynaktan çıkarlar ve yeryüzüne yayılırlar :

- 441 Bir denizdendir kamu sular başı
Taguluban dutdılar tağı taşı
Her su tekrar aynı denize dönmek isterse de dağ, taş ona engel olur :
443 Ne kadar güçlü olursa bir pınar
Denize yol iltemez yire sınar
445 Yalnızın hod kuvveti yok kim aka
Yolma karşı duranları yıka

Dağınık sular ancak birleşmek suretiyle kuvvet kazanırlar, dağı, taşı aşarak, denize ulaşırlar :

- 447 Kendü gibi bir suyile irişür
Birlik eylep anunile karışur

- 448 Birlikile şol kadar kuvvetlenür
Kim ulu ırmaga degin katlanur

İnsanlar da sulara benzerler :

- 454 Kim bu halk cümle bir evden geldiler
Gelübenün dünyada tagüdülar
455 Yine cümle ol evedür yönleri
Anda cem olasıdurur canları

Bir insan ne kadar akıllı olursa olsun, tek başına Tanrı'ya ulaşamaz, aynı yola gidenlerle birleşmesi gerekir :

- 456 Nice kim uslu olursa bir kişi
Olmazise Hak yolmda yoldaşı
457 Yolını iledemez ol menzile
Dolaşur dünyada yüz bin müşkile

Bu mısralar da Âşık Paşa'nın tasavvufi fikirlerden hareket ederek sosyal bir düşünceye ulaştığını gösterir. Ona göre tek başına fert, âciz ve şaşkındır. İnsan, Birlik şuuruna ulaşmak ve aynı inanca sahip olanlarla birleşmek suretiyle güç ve kuvvet kazanır ve doğru yolu bulur.

Yedinci destanda dağınık insanları birleştiren kılavuzlar üzerinde durulur :

- 472 Kulavuz gerek yola girenlere
Kim ireler diledükleri yire

Âşık Paşa bu fikri anlatmak için bir kılavuzun arkasından giderek Türkistan'ın dağlarını aşan leylekleri örnek verir :

- 475 Gör sana şol kazı kim gelür geçer
Cümle bir kulavuza uymış uçar
476 Kulavuz iltür buları menzile
Çün biriküp bile girdiler yola
477 Türkistanun ol tumanlı tagları
Kim bularun oldurur yaylakları
478 Andan uçuban inerler ummana
Ummanı kışlap bular döner yine
479 Bunca iller bunca taglar adlayup
Bunca sular bunca otlar otlayup
480 Bunca seyran u teferrüc kıluban
Bu hava üzre geçer düzilüben
481 Uşbu devlet ne sebeddendür kaza

- Şol sebebden kim uyar kulavuzu
 482 Ger yizise birisin önden dutar
 Ol kulavuzdur kamu ana biter

Toplumda da insanları bir yöne götüren kılavuzlar vardır :

- 486 Kulavuz şol ululardur kim gider
 Uşbu halkı hazrete da'vet ider
 487 Dünya Türkistan tagıdur karı çok
 Ahiret umman ki gevherleri çok
 488 Uça gelüp dünya tagm yayladuk
 Ahiretten yana çün azm eyledük
 489 Kulavuz ilte gerek bizi ana
 Kim azup tağılmayavuz dört yana
 490 Kankı cem'iyet ki kulavuzı var
 Cümle halkun farkı üstinde uçar
 491 Anların kim yokdurur kulavuzı
 Oldurur bu cümle halkun yavuzı

Bu beyitler, o devir toplumunda çok önemli yer tutan din adamlarının, imamların ve şeyhlerin rollerini göstermesi bakımından da dikkati çekicidir. Kalabalıklara aynı hayat felsefesini, değer hükümlerini ve davranış tarzlarını öğretmek suretiyle insicamlı bir cemaat haline getirenler onlardır.

Sekizinci destanda yine Birlik fikri ele alınmakla beraber, burada verilen örnek öncekilerden farklı bir mâna taşır. Âşık Paşa, çakmaktan hareket ederek, bugün de ilim sahasında önemli bir yer tutan sentez, karşılıklı tesir, ortak netice fikrine ulaşır. Tabiatı ve hayatta öyle şeyler vardır ki, bunlar, bir araya geldikleri zaman, hiç birinde bulunmayan bir netice doğururlar. Âşık Paşa bu fikri bir hikâye ile şöyle ortaya koyar :

Bir gün Kâbe'ye giden bir Arap, tesadüfen kervandan ayrılır ve tek başına kalır. Gece, deniz kıyısında uşur, bir ateş yakmak ister. Yanında taş ve kav vardır. Çakmağı çakarken kendi kendine acaba ateş bunların hangisindedir diye sorar. Tek başına ne taş, ne de kav Araba istediği ateşi temin eder. Arap taşı çaktıktan sonra çıkan kıvılcım kavı yakar ve ancak bu suretle ateş temin edilir. Âşık Paşa bundan şu dersi çıkarır :

- 544 Şol nesne kim şöyle katı taşdurur
 Taş u hem demür ü hem agaçdurur
 545 Bunların birikmegi nur koparur
 Kim karanu yüzlere aydın virür

546 Ger ola bir kaç gönül birlik kıla
Gel kıyas it sen anı kim ne bula

Dokuzuncu destanda birleştirilmiş okların kırılmayacağını anlatan hikâye, tamamiyle dünyevî, politik ve sosyal bir mâna taşır. Fuad Köprülü, İslâm Ansiklopedisi'ne yazdığı Âşık Paşa maddesinde bu hikâyenin Oğuz Kağan ile Cengiz'e izafe edildiğini belirtir. Bu gösterir ki, Âşık Paşa, Birlik fikrini müdafaa ederken, sadece İslâm tasavvufundan değil, cihan devleti kurma idealini güden eski Türk geleneğinden de faydalanmıştır.

Âşık Paşa'nın bahsettiği hükümdar otuz oğlu olan ve bunlardan her biri bir ülkeye hükmeden bir cihangirdir. Çok yaşamış olmakla beraber, nihayet her insan gibi öleceğini bilen hükümdar, oğullarını toplar ve onlara birliklerini devam ettirmeleri için canlı bir ders verir. Onların her birinden bir ok getirmelerini ister. Otuz oğulun her biri bir ok getirir. Hükümdar bu okları teker teker kırar. Ertesi gün birer ok daha getirmelerini söyler. Otuz oğul birer ok daha getirirler. Bu sefer hükümdar onları bir araya bağlar ve oğullarına bu birleşmiş okları kırmalarını söyler.

583 Her biri güçlü gücin sınıdılar
Nice kim cehd itdiler sınıdılar

Bu hikâyeden sonra Âşık Paşa tekrar şu öğüdü verir :

588 Bes bilün yalnız kişi güçsüz olur
Birikenler devleti uçsuz olur

Birinci bölümün onuncu ve sonuncu destamında dillerin ayrı oluşuna rağmen, insanların aslında aynı şeyi istediklerini gösteren bir hikâye anlatılmıştır. Mevlâna'nın Mesnevî'sinde de bulunan bu hikâye şöyledir :

Bir gün birbirinin dilini bilmeyen bir Türk, bir Arap, bir Acem ve bir Ermeni yolda giderlerken bir akçe bulurlar. Ulu bir şehre varınca, o ortak akçe ile yiyecek bir şey satın almak isterler. Her biri kendi dilince «üzüm» der. Fakat hiç biri ötekinin dilini anlamadığı için aralarında kavga çıkar. Çarşıda onların dilini bilen birisi, ne istediklerini anlar ve ortak akçe ile üzüm alarak kavgacıları barıştırır.

Âşık Paşa bu hikâyeyi anlattıktan sonra (607-641) ondan şu neticeyi çıkarır:

642 Kim bu cümle mahlukatun ma'budı
Birdür ol bir yırde biter maksudı
643 Bir güneşdendir bu cümle göz nuru
Bir emirdendir bu cümle halk diri

- 644 Ger suret yüz bin ise birdür hayat
Gör sana kim bir sudan yüz bin nebat
- 645 Sen gerekse bir dağı yüz bin sına
Çün sınaşın şu heman birdür yine
- 646 Bir makamda bir çerag olsa münir
Sırçası ayrukdur illâ nuri bir
- 647 Rengi ayruk üzümün birdür suyu
Çün şerab oldı kamu birdür huyı
- 648 Bir denizden yilile bin mevc olur
Çün ki yıl dindi yine deniz kalur
- 649 Bir güneş yüz bin bacadan ger ine
Çün baca gitdi güneş birdür yine
- 650 Yıl hisabda üç yüz altmış gündurur
İllâ her gün toğan ol bir gündurur
- 651 Her günün bir adı var bir hükm ider
Kamusmda bir güneş gelür gider
- 652 Hükm içinde degme gün bir sandurur
Asi içinde kamusu yeksandurur
- 653 Bes bir evdendür bu cümle mevcudat
Muhtelif düşmişdur illâ mahlukat
- 654 Degme birnüün bilüsi elvandurur
Her bilüden maksud ol sühandurur
- 655 Yitmiş iki milletün maksudı ol
Matlub u ma'sukı vü ma'budı ol
- 656 Gam degül ger dilleri ayrugise
Hal içinde eksügi artugise
- 657 Cümle ol bir kapuya muhtacdurur
Kamu tokın diyen anda açdurur
- 658 Çün garaz birdür bire bitmek gerek
Biriküben bir yola gitmek gerek

Bu beyitlerde ortaya konulan ana fikrin tasavvufî bir mâna taşıdığına hiç şüphe yoktur. Fakat anlatılan hikâye de gösteriyor ki, Âşık Paşa, ona dayanarak, Ermeniler dahil, yetmiş iki millet arasında bir Birlik tesis etmek istemektedir. Türklerin Ortadoğu'da kurdukları politik ve sosyal Birlik'in gayesi de bundan başka bir şey değildir. Âşık Paşa, gerçi açık olarak Arap, Acem, Ermeni vesair yetmiş iki kavmin Türklerin idaresi altında birleşmeleri fikrini müdafaa etmemiştir; fakat derin bir temele oturduğu ve kuvvetli deliller verdiği Birlik fikri ile Türklerin kurmuş oldukları cihan devletinin mistik ve ideolojik zeminini hazırlamıştır. Âşık Paşa'nın, bugünün bazı milliyetçileri gibi, Türkleri diğer kavimler-

den ayırması ve onlara bir üstünlük tamması, müdafaa ettiği düşünceye aykırı düşerdi. Fakat o, manevî birlik kadar, maddî birliğe de önem verdiği için, ister istemez, devlet kurma gücüne sahip olan Türklere, cihan hâkimiyetine elverişli derin, insanî bir ideoloji sunmuş oluyordu.